folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:77, 2014/1

# KİMLİK/LERİN SEYRİNE BİR KEŞİF

**Mine Gözübüyük Tamer***

## GİRİŞ

Kimlik kavramı Sokrates'in "kendini tanı"sından başlayarak, nice bilgelerden geçip Freud'a gelinceye kadar felsefenin en öncelikli sorunu olmuştur. Küreselleşmenin sonuçlarının etkin bir şekilde hissedildiği, modernite ve postmodernite söylemlerinin yoğun bir şekilde tartışıldığı günümüz toplumlarında ise kimlik sorunu yeniden gündeme gelmiş; yeni kimlik arayışları ile farklı kimliklerin bir arada var olabilme anlayışları tartışmaların merkezine oturmuştur. Bu tartışmalarda, kimliğin değişen koşullarda yeniden konumlanması ve tanımlanması ihtiyacı dikkat çekmektedir. Zira günlük yaşam ve bu yaşamda yer alan değerler, temel alınan kimlik/ler üzerinde şekillenmektedir (Altuntaş 2010:3).

Bauman "küreselleşme" sözcüğünün, kullanımdaki anlamı ve hedefi bağlamında, farklılıklar hatta zıtlıklar taşımasına rağmen, "dünyanın kaçamayacağı kaderi, geri dönüşü olmayan bir süreç" (Bauman 1999:7) olduğunu söyleyerek teknolojik gelişmelere bağlı olarak zaman ve mesafenin eski anlamını yitirmesinin, homojenleştirme yerine kutuplaştırma eğilimi taşıdığına dikkat çeker. Küreselleşme olgusunun zaman ve mekân olgularını yeniden düzenlediği varsayıldığında çok zamanlı ve çok mekânlı bir düzen içerisinde bulunduğumuzu belirtmek mümkündür.

Böyle bir düzen içerisinde küreselleşme standartlaştırıcı, tekbiçimleştirici etkisiyle

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

ulusal kimlikleri sarsmakta ve kültürel referansları, toplumlara özgü özdeşleşme modellerini silmektedir (Bilgin 2007: 22). Öyle ki küreselleşme süreci, kültürlerin orijinallikleri, statü ve hiyerarşiliklerinin tabiatı konularındaki yeni sorgulayıcı yaklaşımlarla, kültürlerin artmasına ve çeşitlenmesine neden olmakta ve kültürlerin tamamının yerelliğine vurgu yaparak kişi-ulusal kimlik ilişkisini belirsizleştirip, ulus devletlerin kültürel yapılarını tartışmaya açmaktadır (Turner 2002:271).

Dolayısıyla, kimlik geçmiş dönemlerden bugüne bireylere aidiyet hissi sağlamak gibi kültürel işlevleri gerçekleştirmesinin yanı sıra, günümüzde siyasal yaşamda da başat rol oynayan ve üzerinde tartışmaların alevlendiği bir olgu haline gelmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda uluslararası sistemde yaşanan değişikliklerin de etkisiyle devlet merkezci anlayışın kırılma göstermesiyle birlikte, kimlikler kendini ifade etme imkânı bulmuş, kimlik kavramı ikincil konumundan kurtulmaya başlamıştır.

Buna ilaveten, küreselleşmeyle birlikte bilişim teknolojisinin gelişimine bağlı olarak, insanlar kendi tikelliklerini ve kültürlerini yeniden keşfetme çabası içinde 'çok kültürlü bir dünya' sürecine girmiş bulunmaktadır (Duman, 2007:4). Nitekim mekânsal olarak ulusal siyasi sınırları belirlenmiş olan hâkim kültür anlayışı-tayin edilmiş kültür- 1980'lerde yerini çoğul kimlikler ve çok kültürlülük yaklaşımlarına terk etmeye başlamıştır (Aydın 1999: 11). Bu noktada, küresel normlarla ulusal değerlerin çatıştırılması, kültürel kimliklerin yeniden oluşturulması ve tanımlanması mücadelesi gündeme gelmektedir. Bu yüzden içinde bulunduğumuz çağ, tayin edilmiş ya da Aşkın'a atıfla (2007:216) giydirilmiş kimliklerin yerini "yeni kimliklerin keşfine" bırakması ve farklı kimliklerin birlikteliğini vurgulaması açısından önemlidir.

Ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamdaki düzen değişikliğinin, mevcut tüm koşulların çözümlemesinde olduğu gibi, "kimlik" sorununun yükselişinde de ele alınması gerekmektedir. Bu da kimlik olgusunun önem kazanması, yeni kimlik arayışlarının ve farklı kimliklerin bir arada yaşatılması konusunun yükselişe geçiş nedenlerini anlamak, kavrama yüklenen anlamları keşfetmeyi ve konunun tarihsel arka planına doğru bir seyri zorunlu kılmaktadır.

### 1. Kimlik Olgusunun Tanımlanması Süreci

Kimlik çok yönlü bir kavramdır ve sosyal bilimlerde farklı açılardan tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni kimliğin çok boyutlu olması ve her bir boyutuyla da farklı bir bilim dalının ilgilenmesidir (Türkbağ 2003: 213). Psikoloji, kişiliği ve benliği, kimliğin merkezi haline getirerek kimliği incelerken, felsefe kavramın 'özdeşlik' anlamındaki kullanımı üzerinden, sosyoloji ise cinsiyetin toplumdaki yeri ve sınıf farklılıklarını oluşturması gibi aşamalarda ele almaktadır.

Kesin ve tek bir tanımı olmamakla birlikte kimliği insanın sahip olduğu bütün özelliklerin bir bütünü olarak tanımlamak mümkündür. En genel manada kimlik, kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama -ilişki kurma- tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır (Bostancı 1998, 39). Bu tanımlardan hareketle kimlik kişinin nitelik ve özelliklerinin tümü olup bireysel bir tercih ya da bir istek üzerine temellendirilir.

Aslında kimlik kavramının açıklanmasına ilişkin literatür tarandığında, kimliğin tanımıyla ilgili yapılan en genel değerlendirmenin bireyin 'ben kimim?' sorusuna verdiği cevap olarak kabul edilebilir. Bu soru "ben"in tanımlanmasını ve tanınmasını gerektirir. Bu kapsamda, kimliğin serüveni içeriden dışarıya, psişik olandan toplumsal olana doğru incelendiğinde "benlik" kavramı ön plana çıkar. Benlik, bir özbilinç (kendi bilinçli varlığının bilincinde olma) halidir. Siz yalnızca bir şeylerin bilincinde olmazsınız, aynı zamanda bir şeylerin bilincinde olan bir varlık olarak kendinizin de bilincinde olursunuz. İşte bu özbilinç, insanın kimliğinin temeli ve yaratıcısıdır. Çünkü özbilinçli varlıkların tanımlanma gereksinimleri vardır; bu hem onlara özgü bir gereksinimdir hem de onları diğer varlıklardan farklı kılan bir özelliktir (Türkbağ 2003: 214). Böylece kimliğin temel bileşenlerden biri olarak kabul edilen tanımlama insana özgü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Buna, kişinin varlığıyla ilgili tüm anlamları (değerleri) içine alan öznel bir duygu olarak, "kişisel kimlik" diyebiliriz (Güleç 1992: 14).

Kimliğin temel bileşenlerden bir diğeri de tanınma gereksinimidir ki bu da psişik bir olgu olan benlik var olur olmaz ardından ortaya çıkar. Benliğin var olması aslında toplumsal bir olgu olan kimliği de getirmektedir. Bu noktada, tanınma sizin dışınızda benlik sahibi, özbilinçli başka varlıklarca; özbilinçli bir varlık olarak kabul edilmeniz demektir ve başkalarını gerektirdiği için toplumsaldır (Türkbağ 2003: 214). Dolayısıyla, kimlik, hem insanın kendini nasıl gördüğü, hem toplum tarafından nasıl görüldüğü hem de sahip olduğu sıfatları kendi içinde yoğurup nasıl dışa vurduğunu kapsar (Doğan 2000: 9).

Öte yandan, "kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir" ya da "ben ancak öteki olmayanım" şeklindeki bir tanım kimliğin tanımında başkalarının/ötekinin varlığını gerektirir. Hall'e göre (1998: 71); "kişinin içindekine ait olan öteki'dir. Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca ötekidir. Ben, öteki'nin bakışında yazılıdır. Ve bu, içerisi ve dışarısı arasındaki, ait olanlarla olmayanlar arasındaki, tarihleri yazılı olanlarla bağımlı ve konuşulamayan bir tarihe sahip olanlar arasındaki sınırları alaşağı eden bir anlayıştır. Söylemin bu ikiliği, öteki'nin ben'e bir gereksinimi, kimliğin ötekinin bakışındaki bu yazılımı, kendi dillendirişini büyük ölçüde verili bir metnini menzili içinde bulur". Bu yüzden kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı "öteki"liğe dönüştürür (Connoly 1995: 93). Bilgin (2007:8), bu durumu kimliği, bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlandırması olarak tanımlar.

Bu bağlamda, kimlik ihtiyacı bazı boyutlarında diğer insanlara benzemeyi, bazı boyutlarında ise onlardan farklılaşmayı gerektirmektedir. Ama her iki durumda da bir başkasının ya da ötekinin olması elzemdir. Bu yüzden, kimliğin inşası 'ne olunduğu değil, ne olunmadığı' üzerine oturtulmasını, kendi kimliğinin inşa aynası olan "öteki" de hem kendini inşa etmekte hem de öteki de bu tarafı inşa etmektedir. Sonuçta, kimlik tanımı bir ötekinin varlığını gerektirmekte, bireyin farklılıkları başkalarının kimlik örüntüleri karşısında anlam kazanmaktadır. Bu yüzden çoğulluk ifade eden kimlik, aslında başka kimlikleri de içermektedir. Bu arada, tüm kimliksel tanımların, birbirlerinin aynalarında hem kendilerini, hem de diğerlerini inşa ederlerken, aslında hepsinin birden tahrip olduğu (Kılıçbay 2003: 162) unutulmamalıdır.

Kimliğin yüzeysel olarak kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal

grupların "kimsiniz, kimlerdensiniz? sorusuna verdikleri cevaplar (Güvenç 1993:3) üzerinden okunması ise farklı noktalara gönderme yapar. Başka bir deyişle, "kendisinin kim olduğunu", "kendisini ne olarak/neye dayanarak tanımladığı" ya da "kendisini diğer insanlardan ayırt eden özelliklerin neler olduğu? soruları çerçevesinde tanımlamaya çalışan kişi '*mensubiyet*' ve '*aidiyet'* dayanakları arasında gidip gelebilir. Aynı şekilde 'ben kimim?' sorusuna verilen cevabın oluşturduğu 'bireysel kimlik', her zaman şöyle ya da böyle 'biz kimiz?' sorusuna verilen cevabı da, yani mensubiyet ve aidiyet unsurlarını da içermek zorundadır" (Göka 2006: 297). Çünkü her durumda grup-varlık olan ve hep bir grubun içine doğan insanın ontolojik yapısı gereği aidiyet ve mensubiyet duygularından arınmış bir kimliği söz konusu olamaz (Göka 2006: 310). Böylesi bir anlayışta, bireysel kimlik bir toplumda, kültürde dünyaya geldiği ve yaşamına devam ettiği için toplumsal kimliği ile birlikte, etkileşimli olarak oluşur. Bu da kimliğin toplumsal yönünü yani bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş olarak kabulünü ifade eder.

Kimlik sorununu sosyal psikolojik boyuttan toplumsal boyuta taşıyan olgu, kişinin tanımlanmasında ağırlıklı olarak onun (yaş cinsiyet gibi) kişisel özelliklerinin değil, gruba ilişkin aidiyetlerinin rol oynamaya başlamasıdır. Bu noktada aidiyet ve mensubiyet kavramlarına açıklık getirmek konunun anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Aidiyet, bir bütünün parçası olmayı ifade ederken- ancak kimlikte olduğu gibi bir özdeşliği öngerektirmemektedir- mensubiyet intisap (katılmaktan geldiği için bireysel iradeyi içermektedir (Kılıçbay 2003: 163). Aidiyet aynı zamanda, insanın hangi kültür birikiminin içinde belirlendiğini, hangi birikime bağlı olduğunu ortaya koyar (Türkbağ 2003: 215). Nitekim bazı insanlar için dinsel bir geleneğe bağlılık söz konusu iken; bazıları için bir ulusa, bazen etnik ya da dilsel bir gruba ya da belli bir sosyal çevreye bağlılık söz konusu olabilmektedir. Aidiyetler zincirinin her bir halkası herkes için aynı derecede önem taşımayabilir ancak bu o halkanın anlamsız olduğunu göstermez. Bunlar gibi bireyde aidiyet bağı kuran öğelerin her birinin zenginliği, kendine özgü değerini oluşturmaktadır. Son olarak, aidiyet duygusu, biz'in tanımlanmasında ortak noktaları belirlerken, diğer yandan biz'im dışımızdakileri de yani ötekiler'i de belirler.

Kimlik/lerin tanımlanmasında 'biz' ve 'öteki' ayrımına karşıt bir duruş sergileyen Maalof, "Ölümcül Kimlikler" adlı eserinde kimliği tek bir aidiyete indirgemenin sakıncalarına değinmiştir. Ona göre (2000: 30), kimlik çok sayıda aidiyetten oluşmaktadır ve bu kavrandığı anda yani insanın kendi içinde, kendi kökenlerinde, izlediği yolda, farklı mecralar, farklı katkılar, farklı melezlikler, ince ve birbiriyle çelişen farklı etkiler görmeye başladığı anda, tıpkı kendi kabilesiyle olduğu gibi başkalarıyla da farklı bir ilişki kurulacak, artık "biz" ve "siz/öteki" ayrımı yapılmayacaktır. Böylesi bir yaklaşım da artık "bizim" tarafta, sonuçta pek az ortak şeyimiz olan insanlarla, "onların" tarafında kendimi son derece yakın hissedebileceğim insanlar olacaktır, tavrına yol açacaktır (Maalof 2000: 31). Bu da, kimliğin artık "öteki" temel alınarak konumlandırılmasını zayıflatacaktır. Dolayısıyla, bugün artık gelinen noktada kimliği oluşturan tek bir dinamikten söz etmek ya da kimliğin tek ve kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir.

## 2. Modern ve Postmodern Dönemlerde Kimlik Olgusu

Günümüzde kimlik tartışmalarının odağında özellikle modernitenin sorunsallaştırdığı ve kimliklerin farklı aidiyetler ile birlikte yükselişe geçtiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu sürecin iyi okunabilmesi için kimlik kavramının tarihsel olarak konumlandırılması gerekmektedir. Bu amaçla bu bölümde modern ve postmodern olarak adlandırılan dönemlerin karakteristik özellikleri itibarıyla kimlik olgusuna yapılan vurgu, atfedilen anlamlar ve kimlik inşa süreci odak noktasına alınmıştır.

İlk olarak modernlik öncesi dönemde farklılıkların kuşku götürmez, daimi, değişmez, insan müdahalesinden bağımsız olarak görüldüğü, hatta insan eseri bile sayılmadığı ifade edilmektedir. Farklılıkların, içinde her şeyin ve herkesin yerinin önceden takdir edildiği ve sonsuza dek oldukları gibi kalmaya yazgılı olduğu, "ilahi düzen"in parçaları olarak algılandığı ileri sürülmektedir (Bauman 1998: 196). Ancak modernite insanları, geçmişin küçük ve sıkıca bağlanılan topluluklarına olan bağını çözmüş, başlı başına bir ekonomik ve politik güce dönüşen kiliseyi sahnenin dışına sürüklemiştir. Ayrıca, orta sınıfın uyanan girişim ruhu ekonomi de yeni gelişmelere yol açmış, sosyal yapıdaki kaymalar da derebeyliğin (feodalizmin) dayanaklarını ortadan kaldırmıştır. Sonuçta, Batı ve Orta Avrupa kültürünün iç ve dış yapısını temelden değiştiren yeni bir süreç başlamıştır.

Bu sürece işaret eden modernite kavramı sosyal ve siyasal hayatı, hatta bireysel algılamaları ve yaşantıları büyük ölçüde etkilemiş olan değişimleri bünyesinde taşımaktadır. Her ne kadar başlangıç noktası olarak farklı referans noktaları belirtilse de modernitenin, Rönesans, Reform ve Aydınlanma çizgisinin bir uzantısı olarak ortaya çıktığını, Batı Avrupa kaynaklı bir oluşum olduğunu söylemek mümkündür. Bu oluşum içerisinde, modernitenin zihni yapısını hazırlayan en önemli aşamayı aydınlanma felsefesi oluşturmaktadır. Burada 'aydınlanma' ile insanın düşünme ve değerlemede din ve geleneklere bağlı kalmaktan kurtulup kendi aklı, kendi görgüleri ile hayatını aydınlatmaya girişmesi (Gökberk, 1961:289) anlatılmaktır. Bu düşünme biçiminin temeli, insan aklına karşı sınırsız bir güven duyulması; her şeyin akıl süzgecinden geçirilerek eleştirilmesi, ölçülüp biçilmesidir (Hilav 1970). Bu bakımdan, "özne-nesne" ayrımından hareket edilerek "us" kategorisi yoluyla doğa ve dünyanın işleyişi hakkında nesnel ve evrensel bilginin elde edilebileceği ve bu bilginin de bilimin temeli olduğu varsayımları, modernitenin kurucu öğelerinden biri olmuştur (Keyman 2000: 48). Aydınlanma filozoflarından Kant, insanın bilgi ve eylemin temel ilkelerini, ilahi bir yardım almadan kendi başına keşfedebileceğini ve hayatını bu ilkelere göre düzenleyebileceğini savunarak ortaçağ dünya görüşünün son izlerini modern dünyadan silmiştir.

Modernlik ise temelde toplumsal dünyanın adım adım iktisadi ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşması olarak görülür. Bu rasyonelleşme ve farklılaşma, üç boyutlu bir süreç neticesinde ortaya çıkmıştır (Akay 2002: 60): Bu boyutlardan birincisi sanayileşme ve buna bağlı olarak insanın doğa üzerindeki denetiminin genişlemesi, ikincisi dünyanın tanrısal ya da büyülü güçlerden arındırılması temeline dayalı laiklik ve üçüncüsü de bütün insan davranışlarına ve insan eylemlerine araçsal aklın hâkim olmasını temel alan rasyonelleşmedir. Modernlik projesinin çok temel iki varsayıma

dayandığını ileri süren Wagner (1996: 247) ise toplumsal dünyanın kavranabilir olduğu ve bu dünyanın şekillendirilebilir olduğu yönündeki açıklamasıyla farklı bir bakış açısı sunar. Buradan hareketle, modernlik söylemlerinin tarihi, toplumsal dünyanın nasıl bilinebileceği ve düzenli bir şekilde nasıl değiştirilebileceği konusundaki keşifler olarak okunabilir.

Öte yandan, Batı Avrupa'da feodalizmin çöküşü ile başlayan modernleşme sürecinde, ortaya çıkan yeni gruplarla birlikte toplumun bazı fonksiyonları merkezde toplanırken, bazı fonksiyonları birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrılmanın doğurduğu kopukluklar da yeni yapıların doğmasına yol açmıştır. Özellikle, feodal Avrupa düzeninden, sınırları belli toprak parçaları üzerinde egemen ulus devletlere geçilmiştir. Bu geçiş ulus-devletlerin tarih sahnesine çıktığı 1648 tarihinde imzalanan Vestfalyen (Westphalia) antlaşması akabinde hız kazanmıştır. Vatandaşlık kavramı, milli kültür gibi yapılar merkezin ve yeni ortaya çıkmış olan sosyal ve iktisadi yapı parçalarının birbirine bağlanmasını sağlayan (Mardin 1971: 33) unsurlar olarak süreçteki yerlerini almışlardır.

Bu çerçevede, modern dönemin kimlik siyasetini belirleyen siyasal örgütlenme tarzını, birbirlerine mükemmel biçimde eklemlenmiş olan ortak bir dil, din, kültür, halk, toprak ve devlet kavramı üzerine inşa edilmiş olan ulus-devlet modelleri olmuştur (Duman 2007: 17). Bu ulus devlet modelinde "mükemmellik ve kusursuzluk, türdeşlikle eşanlamlıdır. Bu türdeşlik düşüncesinin ayrıntılarına inildiğinde ulusun aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan ve ortak bir düşmanları bulunan insan topluluğu olarak kurgulandığı görülür (Erözden 1997: 28). Dolayısıyla, ulus-devletleşme sürecinin aracı olan "ulusal kimlik" oluşumu, modern çağın ürünü olarak karşımıza çıkar. Daha doğru bir ifadeyle, bu süreçte devletin kimliği ile devleti oluşturan yurttaşların varsayımsal kimliği örtüşmüştür. (Aydın 1999: 22).

Modern ulus devlet anlayışı iktidar ve devlet telakkisini değiştirip, devlete "yeni insan modeli" üretme misyonu yüklemiş, böylelikle "eşit yurttaş" fikriyle beraber devletin diğerleri içinden seçtiği tek bir kimlik zemininde herkesi kendi eritici kazanı içinde atma yetki ve haklarını elde etmiştir (Bulaç 2013:1). Başka bir deyişle, modern ulus devlette sistem kendi varlığını koruma ve sürdürme doğal eğilimine sahip olduğundan kendine uygun bir birey inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden geleneksel devletlerde veya imparatorluklarda resmi kimliğe rastlanmaz iken modern ulus devletin doğası kimlik seçimini amir kılmıştır (Bulaç 2013:1).

Aynı zamanda, modern devletler, tebaası ile olan ilişkisini vatandaşlık temelinde belirlemektedir. Tüm toplumsal kimlikleri vatandaşlık potasında eritmiş, cinsiyet, etnisite ve ırk gibi alt kimliklerin kamusal alana yansımasını sınırlandırmıştır. Başta Fransa olmak üzere, modern devletlerin pek çoğu, uyrukların tarihsel/kültürel kimliklerinin, devletin kökenindeki baskın toplumsal grupların çıkarlarına en uygun olan kimlik lehine bastırılması, inkâr edilmesi, tanınmaması üzerine kurulmuştur (Castells 2006: 421). Modern devletler bunu, tüm vatandaşlarına eşit şekilde muamele edebilmenin gereği olarak görmüştür. Bu bağlamda türdeş bir bütün oluşturdukları düşünülen vatandaşlara "farklılık" değil, "aynılık" esasında yaklaşılır. Diğer bir ifadeyle, modern devletler, bireysel özgürlüğe sınırlamalar getirmek suretiyle, kimlik ve farklılık bağlamında dışlayıcı bir iktidar anlayışı sergilemişlerdir. Devlet tarafından belirlenmiş resmi bir

kimlik tasarımı esas alınıp "bu kimlikten farklılaşmış olanlar ya kimlikler üzerinde dönüştürücü bir iktidar aracılığıyla kültürel asimilasyon sonucu kamusallaştırılmış, ya da dönüştürülemediği için kamusal alandan dışlanmıştır" (Karadağ 2006: 2).

Modern dönemin kimlik siyasetine yön veren ulus devlet mantığı, bu açıdan kimliksel aidiyetlere "ben" ve "öteki" ikilemi üzerinden yaklaşır. "Öteki" aynı zamanda "yabancı" yani -karar verilemeyenler- ailesinin bir üyesi olarak görülür (Bauman 2003: 56). Bauman, Batı Avrupa'da 17. yüzyılda ortaya çıktığını belirttiği modernliğin kültür anlayışını bahçe kültürüne benzetir. Buna göre, toplumu bahçe gibi gören tüm görüşler toplumsal doğal ortamın bazı bölümlerini yabani otlar olarak nitelerler: "Bunlar, diğer yabani otlar gibi ayrılmalı, kısıtlanmalı yayılmaları önlenmeli, yerinden çıkarılmalı ve toplum sınırlarının dışında tutulmalıdır; tüm bu yollar yetersiz kalırsa öldürülmelidir (Bauman 1997:126). Bu özelliği ile ırkçılığın kesinlikle modern bir ürün olduğunu söyler. Ancak, ötekileştirme sürecinde ırk faktörünün yanında coğrafi unsur da önemli bir rol oynamıştır. "Doğu-Batı" gibi mekânsal ayrımlar öncelikle farklılıklar üzerine kurulmuştur (Yumul 2003: 20). Öte yandan, modernite ötekisini sadece kendisine benzetmeye çalışmakla yetinmemiş, aynı zamanda kendisini evrensel bir özlem haline getirerek, ötekini onun iyiliği için kendi içine çekmeye çalışmıştır (Sardar 1998: 31; Akt. Yumul 2003: 19).

Sonuçta, modernleşme, ulus-devletlerin kuruluşundan itibaren tüm dünyada temel bir politika olarak izlenmiştir (Bilgin 2007: 17). Ulus-devletler "kimlik" sorununu, her türlü "eski" tutunum biçiminin üzerinde bir "eritici kimlik" yaratarak ve bu eritici-bütüncül kimliğin özneleri arasında var olan her türden farklı tutunum odağını yok sayarak ya da ikincilleştirerek halletmeye girişmişlerdir. Bu nedenle ulus-devletler için "kimlik sorunu"ndan ziyade tayin edilmiş bir kültürün taşıyıcısı olan belirli bir kimliğin aktarılmasına ilişkin "pratik sorunlar" ortaya çıkmıştır.

Postmodernizm ise tam olarak modern sonrası anlamına gelmekle birlikte modernlik eleştirisi üzerinden yeni bir döneme atıfta bulunmaktadır (Akay 2010: 22). Bu dönemde modern teori, bilginin dayandırılabileceği sarsılmaz bir temel arayışından başlayarak, akla dayalı evrenselleştirici ve totalleştirici iddialarından, tartışmasız ve kesin hakikati sağlama savından ve araçsal rasyonaliteye indirgenmiş rasyonalite tutkusundan ötürü eleştirilmiştir. Zira modernliğin temel özelliklerinden birisi olan rasyonalizasyon, dünyayı belki daha düzenli ve daha güvenilir kılmıştır ancak dünyayı daha anlamlı hale getirememiştir (Turner 1995: 7). Rasyonelliğin artmasıyla birlikte adalet, eşitlik, özgürlük ve mutluluk bakımında ilerleme kaydedileceği iddiası gerçekleşmemiştir (Smart 2000: 319).

Bu açıdan, postmodern düşüncesi yeni bir tarihsel çağı, yeni kültürel ürünleri ve sosyal dünyaya ilişkin yeni bir kurumsallaştırmayı kapsamaktadır (Ritzer 1996:5). Bauman, modernliğin postmodern dönemine geçişin altında yatan en önemli değişikliğin, bireyin toplumsal olarak inşa biçiminde, kitlelerin toplumsal olarak bütünleştirilmesinde ve sistematik yeniden üretim sürecine yapıştırılmasındaki derin değişiklikte bulunabileceğini ileri sürmektedir (Bauman 2001: 203). Ona göre, bir düzen rüyasına sahip olan modernite, kontrol etme, düzenleme ve sınıflandırma düşüncesine takılmıştı. Bu duruma bağlı olarak da ulaşılan sonuç düzenlemeler, kurumlar, yasalar ve ahlaki

kodlar yoluyla düzen yaratmaya kalkışan bir toplum olmuştur. O, uzlaşı, düzen, tekillik arama ya da bunu dayatma kararlığındaki modern muhalefete, postmodern zihniyetin ancak alışkanlık haline gelen hoşgörüsüyle karşılık verilebileceğini ileri sürer (Bauman 2003: 327).

Öte yandan, postmodern dönemin temel unsuru olan küreselleşme, devlet egemenliğinin sınırlanması, egemenliğin yerleştirildiği siyasal mekânı uluslararası ve bölgesel örgütlere açarak çoğullaştırması suretiyle modern devletin çözülmesi sonucunu doğurmuştur (Keyman 2000: 12). Habermas 20.yüzyılın ortalarından itibaren sistemi değişikliğe uğratacak birtakım sebeplerin ortaya çıktığını; -göç, meşruiyet yitimi ve bilgi yapılarında meydana gelen değişmeler-bunlarla birlikte milli-devlet olgusunun genel sistem içerisinde yıprandığını ve tahrip edildiğini ileri sürer. Ulus-devletin işlevsel olarak etkisizleşmesi ve güç yitimine uğraması, birtakım riskleri karşılayamaz hale gelmesi, Habermas'ın deyişiyle en önemli işlevi toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılmak olan, o ana kadar birbiriyle yabancı olan insanlar arasında dayanışmacı bir ilişkisi kurulmasını sağlayan ulus-devlet yapılarının entegrasyon yeteneğinin küreselleşen risklere cevap verememesi, ulus-dışı arayışların artmasını, ulusu asan bölgesel siyasal yapılanmaların ortaya çıkısını kolaylaştırmıştır (2002b: 15-19).

Ona göre (2002a: 19), postmodern görüş, farklılıkların yaşanması ve melez kültürlerin yaşaması gerektiğini ileri sürerek, modern kültürlerin, modern dönemin temel egemenlik birimi olan milli-devlet yapılarını da alttan alta yıpratmaktadır. Çok-kültürlülük ve öteki kavramlarının yoğun biçimde tartışmalara dâhil olması ile modern devlet yapılarının çimento unsuru millet çözülmeye, çatırdamaya ve yıkılmaya başlamıştır. Zira insanların, artık hangi millete mensup olduğu önemini yitirmekte ve sivil toplum adlandırması ile birlikte, milletlerüstü bir kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Bauman'da bugün için gelinen noktada, iletişimde zaman sorununun ortadan kalkması ile birlikte, "uzay ve mekân sınırları sorun olmaktan çıktığını dile getirmektedir. Sonuç olarak teknolojik kazanımlarla "fiziksel engeller ve zamansal uzaklıkların anlamı değişmekte; dahası hareket özelliğine sahip olabilenler için anlamsızlaşmaktadırlar. Bauman bu durumu "gücün bedensizleşmesi", "yurtsuzlaşması" olarak ifade etmektedir. Artık "güç sahipler, bedensel olarak bir 'yerde' duruyor olsalar bile, yurt temelli olmaktan tamamen çıkmışlardır" (Bauman 1999: 27). İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zaman ve mekân tanımlamalarının dönüşüme uğradığı postmodernite de, kimlik kavramı sorunsallaştırılmakta, öznenin artık dayanaklarını (öznenin taşıdığı varsayılan değerler) yitirdiği iddia edilmektedir. Zaman ve mekân kimlik tanımlamalarında önemli yer tutmaktadır. Ancak bu kavramlarda gerçekleşen kaymalarla, kimliği yeniden kurma arayışı içine girilmiştir. Artık insanın kendini belirli bir yerde konumlandıramayacağı bir kültürel ortam doğmuştur (Karaduman 2007: 50).

Postmodern teorisyenlerin büyük çoğunluğu, postmodern toplumun bir parçalanma, çoğulculuk ve bireycilik sergilediği noktasında hemfikirdirler (Kumar 2004:148). Bireyselleşme ve buna bağlı olarak yaşanan anlam kaybı, siyasetin yapısına, işleyişine ve algılanışına doğrudan etki etmektedir. Çünkü postmodern dönemdeki bireyselleşme, modern dönemden farklı bir bireyciliği doğurmuştur. Postmodern dönemde sözü edilen bireycilik, modernitenin yaratmış olduğu rasyonel, zamanı ve geleceğini kuran bireycilik

değil, zamanı olduğu gibi yaşayan, kültürel kimliklerinden beslenen bir bireyciliktir. Dolayısıyla denebilir ki, böyle bir bireycilik olgusuyla yaşayan insanlar artık daha iyi, daha adil, daha yaşanabilir bir dünya talebine öncelikli talepler arasında yer vermemekte, kendi bireysel ihtiyaç ve çıkarlarını daha öncelikli olarak addetmektedirler. Taleplerin kolektif talepler olmaktan çıktığı düşünülmektedir. Bunun nedenlerinden bir tanesi insanların hayatlarını birbirinden farklıymış gibi algılamaları ve buna bağlı olarak da yaşanan sorunların da bireyselleşmiş gibi görünmesidir (Bauman 2000: 23). Gerçekten de, küreselleşmenin felsefi dayanağını teşkil eden postmodernizm evrensellik karşısında tikelliği vurgulayarak, modernitenin savunduğu homojenliğin sonucu olan sınıf, ulus gibi kimlikleri sorgulamaya açmıştır.

Sonuç olarak, geleneksel toplumsal yapıdan modern topluma geçiş ile sorunsallaşan kimlik; günümüzde postmodern söylem ve küreselleşmenin etkisi altında, farklılık ve çoğulculuğun kutsanmasının bir sonucu olarak, parçalanmış bir görünüm sergilemektedir. İçinde yaşadığımız dönemin karakteristiği olan aşırı hızlı ve eşine rastlanmadık sosyo-ekonomik dönüşümler ve bütünleştirici/evrenselci politikaların yerine kimlik siyasetinin geçmesi; bireyleri kimliklerini yeniden inşa etmesine yönlendirmektedir.

### *3. Kimliğin İnşası Üzerine Bir Seyir*

Kimlik inşası yaşam boyunca oluşan hem doğal bir süreç hem de siyasi bir süreçtir. Aynı zamanda dinamik bir süreçtir. Zira tarihsel süreçte her dönemde farklı kimlik inşalarına tanık olunmaktadır. Bunun yanı sıra herkesin kimliği, resmi kayıtta görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan bir yığın öğeden oluşmaktadır. Calhoun'un dediği gibi, "ismi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürler bilmiyoruz… Kendini bilmek-ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır-ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz" (Akt. Castells 2006: 12). Dolayısıyla, kimliğin keşfi de inşa sürecinin bir parçası olarak karşımıza çıkar.

Öte yandan, doğumdan getirilen fizik özelliklerinin de (cinsiyet, ırk, renk gibi) bir değerler manzumesi içinde ideolojik bir kalıba dökülmesinden kaynaklanan kimlik olduğu ifade edilir (Kılıçbay 2003:164). Keza, doğarken cinsiyeti belirleyenin sosyal çevre olmadığını söyleyen Maalof (2000: 25), ancak bu aidiyetin yönünü belirleyenin sosyal çevre olduğunu söyler. Bunu da verdiği bir örnekle- Kabil'de kız doğmakla Oslo'da kız doğmanın aynı anlamı taşımadığını söyleyerek- somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda, ırkın da ötekilere nazaran olumlu ya da olumsuz değerlerle donatılarak inşası gündeme gelir. Dolayısıyla, genetik faktörlerle belirlenen insanın bu kimliğinde insan iradesinin kullanılması söz konusu değildir. Genetik faktörlerden yapılan ayrımcılığın olmasının nedeni insanların dış görünüşü, biyolojik farklılıkları, renk farklılığından ziyade bu fiziksel kimliklerine ideolojik bir anlam kazandırılmaya çalışılmasıdır. İnsanın renginden dolayı yapılan ayrımcılıkların kökeninde o rengi görür görmez uyanan ve sonradan oluşturulan ideolojik, politik farklılıklar vardır (Aşkın 2007: 214).

Esasen, kimliklerin inşasında asıl mesele kimliklerin nasıl, nereden hareketle, kim tarafından ve niçin üretildiği sorularına cevap verebilmektir. Bireysel ve toplumsal kimlik inşalarına yöneltilen sorulara verilen cevaplar farklı disiplinlerin bakış açılarını ile anlam kazanmaktadır. Aktörler için anlam kaynağı olan kimlikler yine onlar tarafından

bireyselleşme sürecinde inşa edilirler. Başka bir deyişle, kimlikler, baskın, egemen kurumlardan kaynaklanabilseler de yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde, kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelirler (Castells 2006: 13). Burada kimliklerin anlamlar dünyasını yansıttığı ortaya çıkar ki anlamla kasıt bir toplumsal aktörün eyleminin amacına getirdiği sembolik tanım kast edilmektedir.

Kimliğin inşasına ilişkin literatür tarandığında bireysel ya da öznel kimlik (öznelci yaklaşım) inşası ile kolektif kimlik ya da sosyal kimlik (nesnelci yaklaşım) inşası üzerine farklı değerlendirmeler göze çarpar. En temel düzeyde kimliklerin, bireysel ve kolektif kimlikler olmak üzere iki boyutta incelenebileceğini söyleyen Smith (2002:139) kimliğin bu iki boyutuna da açıklama getirir. Ona göre bireysel kimlikler çok yönlü (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din etnik ve millet) ve sıklıkla durumsal olup, farklı zamanlarda koşullara bağlı olarak önem dereceleri değişebilir. Öznelci yaklaşım ise kimliği, tutarlı, yaşam boyunca hemen hemen aynı kalan gerçek ben (öz) olarak tanımlamaktadır. Öznel kimlik, bireyin iç dinamikleri dışındaki faktörleri göz ardı ettiğinden ve dışarıda yaşayabilecek iletişimleri kimlik tanımlamasına dâhil etmediğinden çok eleştirilmiştir (Doğan 2000: 21).

Bununla birlikte, kolektif kimlikler, (etnik ve milli bağlar) çoğu zaman "durumsal" değil, "kapsayıcı"dır. Kolektif düzeyde önemli olan, bireylerin seçenek ve hisleri değil, kolektif bağın niteliğidir. Kolektif kimliğin versiyonlarından olan etnik, dinsel ve ulusal kimliklerin esasında, farklılaşma eğilimi yatmaktadır. Diğer gruplardan farklarını ortaya koymaya çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin topluluk düzeyindeki ifadesi şeklinde nitelendirilebilir. "Bireysel ve kolektif kimlik ihtiyacı, bir kişi veya grubun kendisinde duyduğu ve doyurmaya çalıştığı bir ihtiyaç olmaktan ziyade, toplumsal yapı ve örgütlenmelerle, çevresel norm ve değerlerle, dünyanın ve çağın havasıyla ilişkili olarak gelişen ve yaşanan bir ihtiyaçtır. Kimliklerin bu bağlamsal özelliği, birey ve grupların kimliklerinde bir değişkenlik olarak yansırken, öte yandan kimliklerde bir çeşitlenmeye yol açmakta ve kimlikler birçoklu birlik olarak görünmektedir… Nasıl ki, bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da gruplar arası ilişkiler bağlamında söz konusudur" (Bilgin 2007: 14).

Nesnelci yaklaşım kimliği organizmanın iç dinamikleriyle birlikte bütün dış çevresiyle karşılıklı etkileşimler ve iletişimler aracılığıyla oluşturduğu bir bütünlüktür ve buradaki kimlik sosyal kimlik adıyla da adlandırılır. Sosyal kimlik ve kimlik teorilerinde benlik dönüşümlüdür. Kendisini bir nesne olarak ele alır ve diğer sosyal kategorileri ve sınıflandırmalarla ilişki içerisinde kendisini belirli yollarla kategorize eder, sınıflandırır ya da isimlendirir. Sosyal kimlik teorisinde bu sürece 'benlik sınıflandırma kuramı' denir; kimlik teorisinde de kimliğini saptama adı verilir (Stets ve ark. 2000: 224).

Nesnelci yaklaşımda kimliğin oluşumunu felsefe ile iç içe değerlendirerek ortaya koyan iki kuram göze çarpar. Bunlar psikodinamik ve sosyolojik kavramlardır. Sosyoloji literatürünün bugün kullandığı anlama en yakın 'kimlik' tanımı sembolik etkileşimcilerce geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Mead 'benlik' kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Mead "benlik"i toplumsal bir ürün olarak görmüştür. Ona göre benlik vücudumuzun bir parçası değildir ve doğumla var olmaz. Aksine, benlik, bireyler diğerleri ile iletişime girdikçe sadece toplumsal deneyimle gelişir (Tamer 2013:383). Goffman ile birlikte sembolik

etkileşimciler 'kimlik' kavramını tercih etmeye başlamışlardır.

Kimlik, Goffman'a göre ötekilerle pazarlık içinde oluşan açık ve dinamik bir sürece karşılık gelir. Bu kimlik tasavvuru hem özcülük hem nesnelcilik karşıtı yapılandırıcı ve öznelci yaklaşımlara destek sağlar ve kimlik konusunun yaygınlaşmasına yardımcı olur. Fakat gerçekte bu yaygınlaşmanın arkasındaki asıl etken sosyal ilişkilerin/kurumların değişmesi, bireyselliğin bir değer olarak yaygınlaşması, bazı kolektif hak arayışlarının– siyahlar, kadınlar, eşcinseller- yaygınlaşması ve kimliğin bir sorun olarak gündeme ağırlığını koymasıdır (Zıllıoğlu 2008: 24).

Dolayısıyla, sosyolojik kuramlar, kişinin iç dinamiklerinin yanında sosyal yaşamın da belirleyici faktörleri üzerinde durur. Bu kuram, sembolik etkileşimcilerle bağlantılı olarak pragmatik benlik üzerinde geliştirilmiştir. Burada önemli olan iki etmen dil ve temsildir. Bireyin kendisini üyesi olarak algıladığı gruplar, olumlu ya da olumsuz yönde bireyin sosyal kimliğini etkilemektedirler (Doğan 2000: 23).

Sosyal kimlik ise bir bireyin ait olduğu sosyal kategori ya da grubun bilgisinden oluşmaktadır. Sosyal grup, ortak sosyal kimlik saptaması yapan bireylerin ya da kendilerini aynı sosyal kategoriye ait hisseden üyelerin toplamından oluşmuş bir yapılanma olarak kabul edilebilir. Sosyal karşılaştırma süreci sırasında, kendisine yakın olan bireyler kendisiyle sınıflandırılırken, kendisinden uzak ve farklı kabul edilen insanlar grubun dışında kategorize edilir. Önceki çalışmalarda, sosyal kimlik, bireyin kendisiyle beraber yaptığı grup sınıflandırmalarında duygusal, değerlendirilebilir ve diğer psikolojik ilişkiler de göz önünde bulunduruluyordu. Sonraki araştırmalar genellikle kendi kategorizasyon bileşenini kendine güvenden (değerlendirilebilir) ve adama (psikolojik) bileşenlerden ayırmışlardır, bunun nihai amacı bunlar arasındaki ilişkiyi deneysel bağlamda inceleyebilmektir (Stets ve ark. 2000: 224).

Sosyal kimlik oluşumunda yani kendi kimlik saptamasında ve sosyal kıyaslamada yer alan iki önemli süreç farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kendi kimlik saptamasının sonucu, kendisiyle ve kendisine benzer gördüğü grup üyelerinin arasında algılanan benzerliklerin ve kendisiyle, kendisinin dışında gördüğü grup üyelerinin arasındaki farklılıklarının vurgulanmasıdır. Bu vurgulama, bütün davranışlar, inançlar, değerler, etkili reaksiyonlar, davranışsal kalıplar, konuşma şekilleri ve grup içi kategorizasyonuyla alakalı görülen diğer etmenlerle oluşur. Bu sosyal kıyaslama sürecinin sonucu vurgulama etkisinin seçilen uygulamaları esasen kendisi için geliştirici sonuçlar doğuracak boyutlardır. Özellikle, bireyin kendine güveni kendisine yakın gördüğü grupta pozitif, uzak gördüğü grupta negatif yargılanmasına yol açan boyutların değerlendirilmesiyle gelişir (Stets ve ark. 2000: 225).

Aslında, insanların kendilerini yerleştirdikleri sosyal kategoriler, yapılanmış bir toplumun parçalarıdır ve karşıt kategori üzerinden kendilerini tanımlarlar (örneğin beyaz siyaha karşı gibi). Her biri az ya da çok güce, prestije ve statüye sahiptir. Ayrıca, sosyal kategorilerin bireylerden önce geldiğini iddia edilmektedir. Zira bireyler önceden oluşmuş bir toplum düzeni içinde doğarlar. Toplumun içinde bireyler kimliklerini ya da ait oldukları sosyal kategorilerden gelen algıyı oluştururlar. Her insan, kendi kişisel tarihinin ötesinde, sosyal kategorilerin özel bir kombinasyonunun üyesidir bu yüzden sosyal kimliklerin birleşimi her bireyde farklı birleşimler oluşturur (Stets ve ark. 2000:

225).

Kimlikle ilgili bu yaklaşımların yanında toplumsal kimliği oluşturan bileşenler incelenmek istenirse ortaya alt-üst sıralamasını iddia etmenin güç olduğu bir bileşenler bütünü çıkar. Toplumsal kimliği oluşturan bileşenler şu şekilde sıralanabilir: Dil, gelenekler, örf ve adetler, ahlak, toplumsal değerler, dünya görüşü, cinsiyet, yaş, ırk, toplumsal sınıf, tarihsel birikim, din, akrabalık, etnisite, coğrafya, organize sosyal gruplar, eğitim, meslek, toplumsal roller, politik görüş vb (Dansuk 2013:2).

Günümüzde sosyal bilimler alanında, kimliğin kültürel, tarihsel ve sosyal bir inşa olduğu fikri üzerinde ortak bir uzlaşıma varılmıştır. Bu yüzden kimliğin toplumsal alanda nasıl inşa edildiğini ve bu inşa sürecini anlama çabası önem taşımaktadır. Kimliğin toplumsal inşasını her zaman iktidar ilişkilerinin damgasını vurduğu bir bağlamda gerçekleştirdiğinden, kimlik inşasını üç farklı biçim ve kökene ayıran Castells (2006: 14), ilkinin meşrulaştırıcı kimlik, ikincisinin direniş kimliği ve üçüncüsü proje kimliği olduğunu söyler.

*Meşrulaştırıcı Kimlik* toplumun egemen kurumları tarafından, toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir (Castells 2006: 13). Ulusal kimlikler meşrulaştırıcı bir işleve sahiptir. Meşrulaştırıcı kimlikte, toplumun kuramsal yapısı, bireysel kimliği zaman içinde şekillendirerek, değişime uğratabilmektedir. İnsan içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargılarının bir ürünü olmaya yönlendirilmektedir. Yani toplumsal üretim araçları belli kimliklere sahip insanlar üretmektedir. Aşkın'ın tabiriyle bunlar giydirilmiş kimliklerdir (Aşkın 2007: 216). Giydirilmiş kimliğin altındaki insan kimliği ise bütün insanlarda ortak olan akıl, ruh gibi öz bileşenlerdir ve bunların işleyiş biçimi ortaktır.

Bu kimlik türü de dönüşüme uğramaktadır. Zira küreselleşmenin sonuçları karşısında, ulus-devletin dayandığı meşruiyetin temel kaynakları- hem siyasal topluluğun sosyolojik mahiyetini hem de topluluğun meşru kıldığı egemenliği- sarsılmaktadır. Bu şekilde ulus-devlet, yeni bir yapılanmaya itilmekte ve bu yapılanma içinde de, kendini meşrulaştıracağı topluluğu, küreselleşmenin dayattığı konjonktürel gerekliliklere göre ayarlamaya başlamaktadır.

*Direniş kimliği*, hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirilir (Castells 2006: 13). Bir insanın kimliği gelişigüzel aidiyetlerin toplamı olarak görmeyen Maalof (2000: 26), çoğu zaman, insanın kendisini en fazla saldırıya uğrayan aidiyetiyle tanımlamaya eğilimli olduğunu; kimi zaman bu aidiyeti savunacak gücü kendisinde bulamadığında onu gizleyeceğini, bu durumda onun kendi içinin derinliklerinde kalacağını, gölgeye sinip ödeşme saatini bekleyeceğini; ama ister sahip çıkılsın ister izlensin, ister fazla açık etmeden ya da gürültüyle ilan edilsin, kendisini özdeşleştirdiği kimliğinin o olduğunu söyler.

Maalof'a göre (2000:28), kimliğinin anlamlı bir öğesi–dili, dini, kültüründeki değişik simgeler ya da bağımsızlığı- üzerinde bir tehdidin ağırlını hissettiği an, herkesin direndiği durumlar oluyor. İnançlarının tehdit altında olduğunu hisseden insanlar arasında, bütün kimliklerini özetler gibi görünen şey dinsel aidiyet oluyor. Ama tehdit altında olan anadilleri ve etnik gruplarıysa, o zaman dindaşlarıyla kıyasıya savaşıyorlar.

Sonuçta, öteki tarafından değersiz görülen kimlik/ler aktörler tarafından öne çıkarılıyor ve geliştiriliyor.

*Proje kimliği* ise toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleri; bunu yaparken bütün bir toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçlamalarıdır (Castells 2006: 13). Bugün farklı coğrafyalarda farklı davranış kalıpları, farklı inanışlar, farklı yaşam tarzları hüküm sürüyor. Birbirlerinden din, renk, dil, budun ya da milliyetleri bakımından farklı olan insan topluluklarının yan yana yaşadığı her yerde, -göçmenlerle yerli halk, beyazlarla siyahlar, Katoliklerle Protestanlar, Yahudilerle Araplar, Yunanlarla Türkler…- , eski ya da yeni, az ya da çok şiddetli gerilimlerin yaşandığı her yerde, bölünmüş her toplumda, içlerinde birbirleriyle çelişen aidiyetler taşıyan, birbirine karşı iki toplum arasındaki sınırda yaşayan belli sayıda kadın ve erkekler, bir bakıma içlerinde etnik, dinsel ya da başka bir kırılma çizgisinin geçtiği insanlar bulunuyor (Maalof 2000: 29). Tüm bu farklılıklar beraberinde yeni kimliklerin varlığını öne çıkarıyor ve birey kendi kimliğini inşa ediyor. Kimlik inşa sürecinde farklı kaynaklardan besleniyor.

Kendi kimliğini inşa eden bireye kimliği hazır verilmiyor, bireylerin kimliklerini inşa etmesi ve sorumluluğunu üstlenmesi gereği gündeme geliyor. Bu proje, kimliklerin hiçbir zaman bütünleşmiş olmadığını ve geç modern zamanlarda gittikçe parçalı ve kırık bir hal aldığını; hiçbir zaman tekil olmadığını, genellikle birbiriyle kesişen ve birbirlerine hasım durumundaki farklı söylemler, pratikler ve konumlar boyunca çoğul olarak oluşturduklarını kabul eder. Sonuç olarak, bir inşa süreci içinde kimlik farklılaşmayı belirler. Kimlik dünyayı ve insanın dünyadaki yerini algılamasını sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilebilmektedir (Şaylan 1999:290).

**Sonuç ve Genel Değerlendirme**

Küreselleşmenin birey üzerinde mikro düzeyde etkisi tikelliğe yaptığı aşırı vurguyla farklı etnik, dinsel, mezhepsel, ırksal, statüsel kimlikleri yeni bir meşru zemin aramaya itmesidir. Genel anlamda, kültürleri homojenleştirme yolunda sonuçlar yaratan küreselleşme, tek tek bireylerin de kendilerini ait hissederek kimliklerini tanımladıkları sosyal grupları belirsizleştirmektedir. Bireyler artık, kapitalizmin çizdiği çerçevede, ekonomi kimliğinin öngördüğü biçimde diğer alt kimliklerinden bağımsızlaşmaya ve ortak bir üst kimlik altında toplanmaya itilmektedir. Bunun hiç kuşkusuz ki kültür üzerinde olumsuz etkileri vardır.

Kimlik kavramının bireyden başlayan ve toplumsal alana kadar uzanan bir süreci kapsadığı, kavramla ilgili yapılan tanımlamalarda görülmektedir. Birey, psikolojik özellikleri itibarıyla kimlik inşasında önemlidir. Kimlik adı verilen bireysel ve toplumsal olgunun kökeninde doğal olarak bireyin kendisi yer alacaktır. Ancak birey, toplumsal dünyadan ayrı olarak düşünülemeyeceği için, onun toplumsal bağlamı ele alınmaksızın yapılacak bir tanımlamanın da hatalı olacağı burada vurgulanması gerekir. Toplumsal ve tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirilecek olan bireyin, topluluk veya grup normlarına dayalı olarak geliştirdiği kolektif kimlik algısı, kimliğin farklı unsurlarını öne çıkarabilmektedir.

Değişen dünya düzeni kapsamında küreselleşmeyle birlikte ulusal kimlik önemini

kaybederken farklı kimlik/ler yükselişe geçmektedir. Giydirilmiş kimliklerden sıyrılmadan ve aklın kendi yolunu bulmasına izin vermeden toplumda gerçek bir düzen ve refahtan söz etmek mümkün değildir. İnsan, mikro düzeyde kendisini tanır, gerçek ihtiyaçlarının farkına varır ve toplumun kendisine giydirmeye çalıştığı kimliklerden sıyrılabilirse, o zaman sahip olduğu öz hazinelerin farkına varabilir ve sonradan yaratılmış gerçek miti yerine kendi öz gerçekliğine ulaşabilir. Birbiriyle sürekli iletişim ve etkileşim içinde olan insanların dünyasında, bir kişinin kendi öz benliğine kavuşması ve kendini aydınlatmasının başkaları için de fayda sağlayacağını tahmin etmek zor olmaz.

Bu yüzden içinde bulunduğumuz dönem uyum ve uyumsuzluk gibi ikili bir atmosfer içinde geçmektedir. İnsanlar hiçbir zaman bu kadar ortak bilgiye, bu kadar ortak referansa, bu kadar imaja, bu kadar söyleme, bu kadar paylaşılan araca sahip olmamışlardır. Ancak bu, birilerini ve ötekilerini farklılıklarını daha da vurgulamaktadır. Bu da kimlik ihtiyacının güçlenmesini ve kimliklerin yükselişe geçmesine vesile olmaktadır.

**Kaynakça**


Akay, A. (2002). Postmodern Görüntü. II. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Akay, A. (2010). Postmodernizmin ABC'si. Say Yayınları: İstanbul.

Altuntaş, N. (2010). Kadın ve Bir Kimlik Olarak Araçsallaşan İslam: Almanya'da Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Sosyoloji Derneği, Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 13 Sayı: 2 – Güz.

Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmis Kimlikler. Atatürk University Journal of Graduate School of Social Sciences, Volume 10, No. 2

Aydın, S. (1999). Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği. Öteki Yayınları, Ankara.

Bauman, Z. (1997). Modernite ve Holocaust. Çev.: Süha Sertabiboğlu. Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Bauman, Z. (1998). Küreselleşme Toplumsal Sonuçları. Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2000). Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları. Çev.:İ.Türkmen. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Bauman, Z. (2001). Parçalanmış Hayat. Çev.: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2003). Modernite ve Müphemlik. Çev.:İ.Türkmen. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum. Çev.: Yavuz Alagon, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Bilgin, N. (2007). Kimlik İnşası. Aşina Kitaplar, İzmir.

Bostancı, N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan.

Bulaç, A. (2013). Üst Kimlik (Köşe Yazısı). Zaman Gazetesi (Erişim Tarihi 02.05.2013).

Burke, R ve Stets, J.E. (2009). Identity Theory. Oxford University Press, New York:

Calhoun, C.J. (1995). Critical Social Theory: Culture, Society and Crituque. Oxford, UK: Blackwell.

Castells, M. (2006). Kimliğin Gücü. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. İkinci Cilt. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A. (2011). Felsefe Tarihi. Say Yayınevi, İstanbul.
Connoly, W. E. (1995). Kimlik ve Farklılık. Çev.: L. Ferma, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Dansuk, E (2013). Kimlik Milliyetçilik ve Tutuk Zihinlerimiz Üzerine. Haber10
http://www.haber10.com/makale/ (Erişim Tarihi: 18 Mart 2013)
Duman, M. Z. (2007). Modernden Post- moderne Geçişte Kimlik Tartışmaları ve Çok Kültürlülük. Uluslar arası İlişkiler Dergisi, Cilt 4, Sayı 13.
Doğan, E. (2000). Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik. İmge Kitabevi, Ankara.
Erözden, O.(1997). Ulus-Devlet. Dost Kitabevi. Ankara.
Gökberk, M. (1961). Felsefe Tarihi. 24.Basım-2012, Remzi Kitabevi, İstanbul.
Göka E. (2006). İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler, Aşina Kitaplar, Ankara.
Güleç, C. (1992). Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi.Verso Publication, Ankara.
Güvenç, B. (1993). Türk Kimliği. Türk Tarihinin Kaynakları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını
Habermas, J. (2002a). Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti. Bakış Yayınları, İstanbul
Habermas, J.(2002b). Öteki Olmak, Ötekiyle Yasamak. Çev.: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Hall, S. (1998). Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi (içinde). Der: Anthony D. King, Çev: Gülcan Seçkin&Ümit Hüsrev Yolsal. Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
Hilav, S. (1970). Felsefe El Kitabı. 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Karadağ, A. (2006). Postmodernite ve Kamusal Alan: Mutlak Hakikat Arayışının Sonu. Kamusal Alan ve Türkiye. Ed. Ahmet Karadağ. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
Karaduman, S. (2007). Medyatik Gerçeklikte Kimlik Temsilleri: Televizyon Haberlerinin Aktörleri Üzerine Düşünceler. Selçuk İletişim Dergisi, Cilt:4, Sayı:4
Keyman E.F. (2000). Türkiye ve Radikal Demokrasi. Alfa Yayınları, İstanbul.
Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. Kimlikler. Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, Mayıs-Temmuz. Doğu Batı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
Kumar, K. (2004). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. Çev.: Mehmet Küçük, 2. Baskı. Dost Yayınevi, Ankara.
Mardin, Ş. (1971). Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma. Türk Modernleşmesi (Makaleler 4). Der.: M. Türköne ve T. Önder (2003), İletişim (13. Baskı). İstanbul.
Maalouf, A. (2000). Ölümcül Kimlikler. Çev. Aysel Bora. 34. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Ozan, E. (1997). Ulus Devlet. Dost Yayınları, Ankara.
Ritzer, G. (1996). Modern Sociological Theory. New York, St. Luis, San Fransisco, Toronto: The McGrew-Hill Com. Inc.
Serdar, Z. (2001). Postmodernizim ve Öteki. Çev.: Gökçe Kaçmaz, Söylem Yay., İstanbul.
Smart, B. (2000). Postmodern Toplum Teorisi. Çev.: Mehmet Küçük, Modernite Versus Postmodernite. Vadi Yayınları, Ankara.
Smith, A. (2002). Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik. Çev.: D. Kömürcü. Everest Yay., İstanbul
Şaylan, G. (1999). Postmodernizm. İmge Kitabevi, Ankara.
Tamer, M. G. (2013). Sosyolojik Kuramlar. Sosyolojiye Giriş. Ed.: İhsan Çapcıoğlu ve Hayati Beşirli. Grafiker Yayınları: Ankara.

Tatar, C. (tarihsiz). Batı'nın Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi 4 (14).
Turner, B. S. (2002). Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm. Çev.: İbrahim Kapaklıkaya. Anka Yayınevi, İstanbul.
Turner, B. S. (1995). Periodization and Politics in the Postmodern. Theories of Modernity and Postmodernity. Ed. Bryan S. Turner, London, California, New Delhi, Sage Publications.
Türkbağ, A. U. (2003). Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu. Kimlikler. Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, Mayıs-Temmuz. Doğu Batı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
Uzun, T. (2003). Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme. Kimlikler. Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, Mayıs-Temmuz. Doğu Batı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
Yumul, A. (2003). Arafta Kalanlar. Kimlikler. Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, Mayıs-Temmuz. Doğu Batı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
Wagner, P. (1996). Modernliğin Sosyolojisi, Özgürlük ve Cezalandırma. Çev.: Mehmet Küçük, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
Zıllıoğlu, M. (2008. Kimliğin Kavramsal Serüveni, Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri İçinde, der. Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayıncılık, İstanbul.

***Özet***

**KİMLİK/LERİN SEYRİNE BİR KEŞİF**

Kimlik olgusu, aslında insanlık kadar eski olmakla birlikte; kavramın sosyal bilimler alanı içinde yükselişi oldukça yenidir. Yaşam boyu süreçte rastlantıların sürüklemesiyle oluşan kimlik olgusu, hem doğal bir süreç hem de siyasi bir inşa olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkilerle geçmişin izlerini bünyesinde barındıran kimlik olgusu, her dönemde farklı şekillerde tanımlanmış ve inşa edilmiştir. Özellikle modernitenin bir ürünü olarak ortaya çıkan ulus-devlette kimlik inşası önem kazanmıştır. Zira modern ulus devlette sistem kendi varlığını koruma ve sürdürme doğal eğilimine sahip olduğundan kendine uygun bir birey inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden, tüm toplumsal kimlikler vatandaşlık potasında eritilmiş, cinsiyet, etnisite ve ırk gibi alt kimliklerin kamusal alana yansıması sınırlandırılmıştır. Ancak küreselleşmenin felsefi dayanağını teşkil eden postmodernizm evrensellik karşısında tikelliği vurgulayarak, modernitenin savunduğu homojenliğin sonucu olan sınıf, ulus gibi kimlikleri sorgulamaya açmıştır. Günümüzde ulus-devlet, yeni bir yapılanmaya itilmekte ve bu yapılanma içinde de, kendini meşrulaştıracağı topluluğu, küreselleşmenin dayattığı konjonktürel gerekliliklere göre ayarlamaya başlamaktadır.

Kimliklerin yükselişe geçtiği 21. yüzyılda ise yeni kimlik arayışları ve farklı kimliklerin birlikteliği hususu önem kazanmaktadır. Kimlik/lerin tarihsel süreçte seyrine

ilişkin analizi içeren bu çalışma, kimlik/lerin moderniteden günümüze kadar olan süreçte değişim ve dönüşümünü gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, kimliğin tanımı, kimliliği besleyen unsurları/bileşenleri, devamlılığı ve kimliğin inşası ile ilgili hususları açıklığa kavuşturmak bu çalışmanın fokusunu oluşturmaktadır.

**Anahtar Kelimler***:* Kimlik, Modernite, Postmodernite, Kimlik İnşası

***Abstract***

**A DISCOVERY TO THE JOURNEY OF IDENTITY'S**

Notwithstanding that the phenomena of identity together with the fact as old as humanity, the rise of the concept is relatively new in the field of social sciences. The phenomena of identity which is formed as a result of fortuitous in the lifelong process is both natural process and political building. It embodies traces of the past together with social, cultural and economic relations, was defined and built in different ways in each period of time.

Particularly, the identity building in the nation- state which emerged as a result of a product of modernity has gained importance. Since the modern nation- state system that has a natural tendency to maintain and protect its own existence in its proper aims to build an individual for himself. Therefore, all social identities melted in the pot of citizenship, the reflection of sub-identities such as gender, ethnicity and race have being limited to the public sphere . However, postmodernism which constitutes the philosophical basis of globalization has to question identity, class, nation as a result of homogeneity by emphasizing the partiality against universality.Today, the nation-state is pushedthe building of a new structure and the community which legalize itself according to the cyclical requirements imposed by globalization begins the adjustment in itself.

The search for new identities and the issue of coexistence of different identities gained importance in 21.century. This study includes analysis of the course of identities in the historical process aims to reveal the changes and transformation of identity from the time of modernity up to the present times. For this purpose, to clarify the definition of identity, the elements / components of identities, building of identity and issues related to sustainability are the focus of this study

**Keywords:** Identity, Modernity, Postmodernity, Identity Building